

Blå Kærhøg *Circus cyaneus* som dansk ynglefugl efter 1990.

Permanent succesful breeding of Hen Harrier Circus cyaneus in Denmark from 1990.

Accipiter 1995

Af Per Bomholt, Benth Micho Møller og Bent Jakobsen

*Den Blå Kærhøg *Circus cyaneus* har i 1930'erne og i årene omkring 1980 gjort sporadiske yngleforsøg i Danmark: (Jørgensen 1989). I 1983 blev en rede med 3 unger fundet i en vintersædsmark syd for Toftlund i Sønderjylland. Ungerne blev mærket af Per Bomholt, som fejlagtigt bestemte dem til Hedehøg *Circus pygargus*. På et foto af ungerne ses tydeligt, at de ikke har Hedehøgeungernes rødbrune farve på brystet, men er ensfarvet brune. Fra 1987 til 1995 har Danmark haft en fast bestand af Blå Kærhøg, som yngede med succes i Vestsjælland, og fra 1992 har arten ynglet med succes i Sydvestjylland og sporadisk i Sønderjylland.*

I det følgende fremlægges iagttagelser og data fra Vestsjælland (Bent Møller Sørensen), Vestjylland (Per Bomholt og Bent Jakobsen).

Definition på et ynglepar af Blå Kærhøg og Hedehøg.

Blå Kærhøg lægger æg primo maj og Hedehøg fra medio maj til primo juni i Danmark .

Hos Blå Kærhøg, Hedehøg og Rørhøg forekommer polygami almindeligt, defineret som en han, der har flere hunner: Newton 1979 tabel 5 og 6. I en skotsk undersøgelse fra 1974 opgøres en bestand i antal hanner og i antal æglæggende hunner : Picozzi 1978.

Et ynglepar defineres i dette arbejde som en hun, hvis aktivitet entydigt sandsynliggør, at hun har æg på et formodet redested, eller der ses fodring af unger på et redested. Blå Kærhøg og Hedehøg er svære at optælle som ynglefugle, p.g.a. deres forkærlighed for at yngle i kolonier, på grund af forekomst af ikke ynglende overskudsfulde og fordi rederne placeres i det åbne land på steder, hvor ornitologer sjældent færdes. Det medfører, at det for disse arter er svært at sammenligne bestandstal i undersøgelser, hvor der er anvendt forskellige metoder for indsamling af data om bestandens størrelse.

Ved de 3 store undersøgelser af Hedehøge i Danmark har der været anvendt varierende kriterier til at opgøre bestande. I rovfuglegruppens undersøgelser fra 1968-1976 under koordination af Jørn Eskildsen blev Hedehøgen eftersøgt i Juni- Juli måned, mens der var æg eller unger i rederne. De fleste kuld blev ringmærket. Ved denne metode overses fejlslagne yngleforsøg. Jørgensens undersøgelse fra 1989: Jørgensen 1989 opsummerer en række oplysninger om ynglepar indsamlet fra forskellige kilder og med forskellig metodik. Endelig har Rasmussen opgjort bestanden af Hedehøg i 1994: Rasmussen 1994. I følge mundtlig meddelelse anvender han de samme definitioner som denne undersøgelse. For de sjællandske ynglepar af Blå Kærhøg, som yngler solitært, er disse primært registreret i ungetiden, hvilket kan betyde, at det egentlige antal af reder med æg er undervurderet. Rasmussen oplyser (mdtl. med.), at opgørelser over Hedehøg i hans undersøgelse - snarere er minimumstal end maksimumstal for den danske ynglebestand af arten. Overfører vi dette til de her fremlagte fund af Blå Kærhøg, må det samme antages at være gældende.

Foruden æglæggende par og ungeproducerende par forekommer der i de iagttagne kærhøgebestande territoriale par, som ikke er konstateret ved et fast redested samt overskudsfulde, defineret som ikke ynglende fugle, der kan deltage i aktiviteterne ved de æglæggende pars reder. Nogle overskudsfulde er adulte, nogle 2K.

Ynglebiologiske iagttagelser i Sydvestjylland.

Ynglebiotop og subkolonial adfærd.

Blå Kærhøg yngler på Sydvestjylland i en subkolonial struktur sammen med Rørhøg, *Circus aeruginosus* og Hedehøg (Tab 1). Ynglebiotopen er et næringsfattigt, tilgroet kærrområde på kanten af hedesletten. Der er fyrrekrat, spredte pilebuske, tagrør og spredte sivbevoksninger. Ynglebiotopen grænser op til store arealer med lynghede, nedlagte landbrug , hvor markerne er groet til med græsvegetation, høsletenge og enkelte kreaturafgræssede enge. Der er kun et

årligt høslet på marker og enge, som finder sted i sidste halvdel af juli måned. Bestanden blev etableret i 1992 og der har siden været 1-2 ungeproducerende par årligt. Ud over forekomsten i undersøgelsesområdet er der i det danske vadehav konstateret mindst 1 par i 1994 og 1995, samt sommerforekomst af fouragerende adulte fugle i Magisterkogen, Tinglev Mose, ved Filsø i 1994-95 og Ringkøbing Fjord i 1995, Borris 1994 og Randbøl Hede 1993. (forskellige kilder). Blå Kærhøg kan således have en større udbredelse i Jylland end de sikre ynglefund viser.

Ynglebiologiske iagttagelser i Vestsjælland.

I Vestsjælland er Blå Kærhøg som ynglefugl tilfældigt fordelt. Mindsteafstanden mellem succesfulde par er min. 15 km. og er spredt fra sydligste Vestsjælland til Midtsjælland. Sjællands første ynglepar ynglede 1987-1991 i frøgræsmark (rajgræs), hvor området grænsede op til skov og skovsøer. Der var 7-8 mindre rørbevoksede vandhuller inden for en radius af 2-3 km omkring redestedet. Reden var anbragt i et tørlagt vandhul beplantet med buske og løvfældende træer. Denne ynglebiotop var benyttet 1987-1991, hvorefter redestedet blev flyttet i 1992 til en mindre bevoksning af tagrør ca. 350 m fra det oprindelige redested. Redestedet blev opgivet i 1993. Sammenfaldende for alle 4 lokaliteter i 1994 og 1995 var, at ynglebiotopen lå i områder med græs i form af enge eller flerårige braklagte marker grænsende op til enge og moser, i hvilke der tillige fandtes større eller mindre tagrørsbevoksede arealer.

Ynglesucces

Såvel de vestjyske som de Vestsjællandske par har en god ynglesucces. I Vestjylland har ynglesucces varieret mellem 3,0 og 4,0 pr. redebyggende par og i Vestsjælland har udsvinget pr. redebyggende par været mellem 1,75 og 3,0 årligt. Tabel 1 og 2. I Skotland, hvor Blå Kærhøg havde en stabil bestand i 1970-erne, var ungeproduktionen pr. redebyggende par 1,7 og 1,9 i to undersøgelser, refereret af Newton: Newton 1979. Det må antages, at Blå Kærhøg kan ekspandere ved en ungeproduktion pr. redebyggende par på 2,0 udflyjende unger. Begge bestande har således i hele perioden 1987-95 produceret unger nok til at bestanden kunne fastholdes og ekspandere.

Den Blå Kærhøgs årsrytme i yngleområderne

Den Blå Kærhøg overvintrede i yngleområdet og fra slutningen af april måned påbegyndtes parringsflugt og redebygning. Artens parringsadfærd er glimrende beskrevet af Gensbøl (Gensbøl 95). I parringstiden og i æglægningstidens første periode iagttoges hannen fodrende hunnen med 3-4 fodringer i timen med ganske små byttedyr, af størrelse som frøer, firben og insekter. Fra primo maj påbegyndtes æglægning af de 4-5 æg. Den Blå Kærhøg ruger fast i ca. 40 dage på æggene, og påbegynder rugningen når 1-2 æg er lagt. Inkubationstiden for det enkelte æg angives til 29-33 dage. Ungerne er 35-38 dage om at blive flyvefærdige (Newton 79). De første udflyjende unger kunne iagttages fra medio juli, og der kunne ikke konstateres en nævneværdig aldersforskel mellem ungerne.

I sidste halvdel af juli kunne ungerne iagttages nær redebevoksningen, og efterhånden kunne det konstateres, at hunnen gradvist overtog hovedparten af fodringerne. Dette kan skyldes, at hannerne fra medio juli påbegynder en kraftig fældning af svingfjerene, hvilket givetvis svækker hans evne til at fange bytte. I efteråret har vi såvel i Vestsjælland som i Vestjylland kunnet konstatere, at forældrefugle forblev i området.

Begge steder er iagttaget kollektiv overnatning af såvel gamle fugle som overskudsfulde og årets ungfugle: (forf. egne observationer gennem alle år).

Ikke ynglende faste fugle i bestanden.

Hos såvel Blå kærhøg som Hedehøg blev der konstateret overskudsfulde i Vestjylland. Der var tale om 2 K fugle, som i løbet af perioden maj til juli skiftede til voksendragt. Disse fugle deltog ivrigt i aktiviteterne fra begyndelsen af maj til medio juli. I 1993 kunne konstateres et par Blå Kærhøg, som ivrigt byggede rede og parrede sig primo maj. En 2 k han fløj i timevis parringsflugt, hvor den steg op og ned som en drage i snor over redeområdet. (observatør Per Bomholt). Denne han søgte gentagne gange at komme til parring, når den udfarvede han fløj væk fra hunnen. Det lykkedes ikke denne han at etablere sig selvstændigt dette år.

Iagttagelser gennem 40 timer årligt i årene 1993-1995 viser, at antallet af fugle i såvel Blå Kærhøg som Hedehøgebestanden overstiger antallet af reder i kærhøgekolonien i Vestjylland. I 1995, hvor fænomenet blev studeret nøje, kunne hos Hedehøg konstateres 3 gamle hanner.

Den ene havde 2 hunner, men der blev kun iagttaget fordring af 1 udslaget kuld ved en gammel, meget grå hun. Den anden hun, som havde en 2K lignende dragt, åd gennem hele sæsonen fra primo juni til ultimo juli selv det bytte, hun fik. Der var 3 udføjne kuld i alt, men 6 hanner og 5 hunner tilstede i området. 3 hanner og 1 hun var 2 K fugle, der deltog i aktiviteterne ved reden, såvel fodrende (han), som tiggende føde (hun). Der er derfor god grund til at advare mod, at 2 tiggende brune fugle automatisk registreres som 2 hunner med rede. Der bør foretages omhyggelige observationer, før betegnelsen bigami anvendes på sådanne iagttagelser.

Konkurrence med andre rovfugle

Der blev i forbindelse med observationerne registreret, hvorledes Blå Kærhøg reagerede på tilstedeværelsen af Rørhøg, Hedehøg, Musvåge *Buteo buteo* og Tårnfalk *Falco tinnunculus*. Umiddelbart synes iagttagelserne at antyde, at Blå Kærhøg hun er yderst territorial og bortjager såvel Rørhøg som Musvåge. I Vestsjælland yngler Blå Kærhøg på ynglebiotoper, hvor Rørhøgen ikke forekommer tæt ved. Her er iagttaget territorial adfærd overfor Musvåge. I sidste halvdel af juli kunne registreres mobning af Rørhøgehannen og hunnen i naboparret til et par Blå Kærhøg med unger, hvor såvel hunnen som de 3 udføjne unger søgte at stjæle byttet fra Rørhøgehannen, når den var på vej til bytteaflevering, og fra Rørhøgehunnen, når hun skulle plukke byttet. Der blev ikke konstateret nogen konkurrence mellem Hedehøg og Blå Kærhøg, men flere eksempler på, at flere hunner tiggede føde hos en han af modsatte art.

Diskussion.

Såvel den sjællandske som den vestjyske bestand opstod, efter nogle overvintrende Blå Kærhøge pludselig blev i området og ynglede. Alene den fundne ynglesucces har været tilstrækkelig til, at området har kunne fastholdes for arten. Hvorfra fuglene kommer kan ikke afgøres.

Der har kunnet konstateres en bestandsstigning i det Hollandske Vadehav (Buijsma 1993) og Niedersachsen (Rasmussen 1994), men der er ikke nødvendigvis en sammenhæng mellem den pludselige danske succes og stigningen i den hollandske bestand. Måske får Blå Kærhøg fodfæste nu, fordi dødeligheden i bestanden er faldet i Danmark. En medvirkende årsag kan være, at der ikke længere er andejagt i august måned, hvorfor de nyudføjne kærhøgeunger kan være i områderne i 5-6 uger, før jagten på ænder går ind. Også nedgangen af rævebestanden er anført som en mulig årsag, men rævebestanden i Sydvestjylland er, trods udbredt ræveskab, stadig stor, og den har så vidt vides aldrig været særlig stor i de Vestsjællandske yngleområder.

Tilsyneladende klarer Blå Kærhøg sig godt i konkurrence med andre rovfugle. Der kunne ved Oksbøl konstateres konkurrence mellem Rørhøg og Blå Kærhøg, men ikke mellem Hedehøg og Blå Kærhøg. Dog fouragerer de to kærhøgearter i samme områder, og der er endog konstateres fælles fouragering af 2 hanner side om side op til 4-5 km. fra kærhøgekolonien, så i år med knaphed på føde kan de givetvis være konkurrenter.

Blå Kærhøgs og Hedehøgs ynglecycklus er forskudt 14 dage, hvilket betyder, at Blå Kærhøgs maksimale forbrug af byttedyr, som indtræder fra ungerne er 10-30 dage, falder sammen med, hvor at områdets Hedehøge ikke har et så stort behov for at bringe føde til reden. Den Blå Kærhøg starter relativt sent i forhold til andre overvintrende danske rovfugle. I 1995 viste denne strategi sig at være særdeles nyttig. Et ekstremt koldt forår i marts og april betød, at 12 af 16 musvåge-par i området ikke skred til rugning og kun i alt 5 unger blev registreret udføjne (Per Bomholt).

Blå Kærhøg derimod kunne ved at starte i maj afvente trækfuglenes ankomst og firbens og frøers tilsynekomst inden æglægning blev påbegyndt, hvorved der var rigeligt med bytte til at sikre hunnen den nødvendige føde før æglægningen. På grund af den lange, tørre sommer var musebestandene vokset betydeligt, da Blå Kærhøg i juni og juli skulle skaffe føde til ungerne.

Tabel 1 viser, at Blå Kærhøg yngler i områder, hvor tillige bestanden af Rørhøg og Hedehøg gik markant frem mellem 1990 og 1995. Mens der i Sydvestjylland tilsyneladende ikke skete ændringer i landbrugsdriften, var der på Sjælland en klar sammenhæng mellem forekomsten af permanent vegetation i form af frøgræs og helbrak og tilstedeværelse af Blå Kærhøg.

Den Blå Kærhøg er således muligvis det første bevis for, at braklægning af landbrugsarealer har en positiv effekt på bestandene af de museædende kærhøge.

Per Bomholt har siden etableringen af kærhøgebestanden i Sydvestjylland undersøgt, hvorvidt det har effekt på områdets bestand af Musvåger. Tilsyneladende er der faktisk konstateret en

reduceret ynglesucces hos de Musvåge-par, der ligger nærmest kærhøgekolonien, men materialet er p.t. for småt til at drage sikre konklusioner. Denne undersøgelse vil blive fortsat i de kommende år.

En tak til Lars Maltha Rasmussen for supplerende oplysninger om Blå Kærhøg i Sønderjylland.

Litteratur.

Balfour og Cadbury 1979. Polygyny, spacing and sex ratio among Hen Harrier, Circus cyaneus in Orkney, Scotland. (i Newton 79 table 6, s.331).
 Biijsma, R.G. 1993: Ecologiske atlas van de roofvogels van Nederland. Harlem 1993
 Jørgensen, Hans Erik. 1989: Danmarks Rovfugle. Fredrikshus.
 Gensbøl, Benny. 1995 : Rovfuglene i Europa, Nordafrika og Mellemøsten.
 Newton, Ian. 1979: Population Ecology of Raptors. T and AD Poyser.
 Picozzi, N .1978: Dispersion, breeding and prey of the Hen Harrier Circus cyaneus in Glen Dye, Kincardinesire, Ibis 120: 498-508
 Rasmussen., Lars Maltha 1994: Status for Hedehøg(Circus pygargus) i Danmark . Feltornitologisk Symposium Mandø 1994 s. 41-49
 Møller, Benth Micho Rovfuglene vender tilbage. Bladsmutten 3/95

Tabel 1 Oversigt over ynglende Kærhøge i Sydvestjylland og på Oksbøl Skydeterræn 1991-95

Table 1. The Population of Breeding Harriers in the Harrier Colony and in Oksbøl Shooting range 1991-1995.

Per Bomholt, Bent Jakobsen.

Art/Ægl. par	År	91	92	93	94	95
Species/ Eggl.pairs	Year					
Rørhøg/Marsh Harrier Kol		1	2	2	4	3-4
Rørhøg Skyd.		1	1	1	1	2
Antal udf. kuld		2	3	3	5	4-5
Hedehøg /Montague`s Harrier Kol.		0	1	1	3	3-4
Hedehøg Skyd		0	1	1	1	1
Antal udf. kuld		0	2	2	3	3
Blå Kærhøg/Hen Harrier Kol.		2	1	2	2	
Blå Kærhøg Skyd		1?	0	0	0	0
Antal udf. kuld		0	2	1	2	2

Kol= Kærhøgekolonien Skyd= skydeterræn.
 Kol= Subcolony of Harrier. Skyd= the shooting range.

Alle kuld af Blå Kærhøg på 3 og 4 udflyjne unger.
 All fledged clutches of Hen Harrier either 3 or 4 fledged young.

Tabel 2. Oversigt over forekomsten af Blå Kærhøg i Vestsjællands Amt og bestanden af andre kærhøgearter i yngleområderne 1987-1995.

Table 2. The population of Hen Harrier in Western Seeland County and the population of other harrier species in the breeding areas 1987-1995.

Benth Micho Møller.

Art/ Par	År.	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Species/ Pair	/Year									

Blå Kærhøg/Hen Harrier

Æglæg.par Eggl. pairs	1	1	2	2	3	3	3	4	4
--------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Antal ungepr. par No.pairs with young	1	1	2	2	2	3	3	3	4
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Territoriale par Territorial pairs	0	1	1	2	1	1	1	1	1
---------------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Antal udfl. unger i alt3 No. young fledged	3	5	6	5	8	7	7	8	
---	---	---	---	---	---	---	---	---	--

Rørhøg/Marshhawk

Æglæggende par Eggl. pairs	2	2	6	5	9	8	8	7	9
-------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Hedehøg/Montague`s Harrier

Æglæggende par. Eggl.pairs	0	0	0	0	0	0	0	0	1
-------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

English summary.

Having bred irregularly in Denmark until 1990, The Hen Harrier became a rare, but stable breeding bird between 1990 and 1995. The Hen Harrier now breeds yearly in South Western Jutland in Oksbøl Shooting Range and near Ho Bay and in Western Zeeland County. Hen Harriers also breed sporadically in Western Jutland between Ringkøbing and Tondern. The population in Western Jutland was studied by Per Bomholt and Bent Jakobsen, the population in Zeeland by Benth Micho Møller.

After defining breeding pairs in pairs with fledged young, egg-laying pairs, territorial pairs, the breeding areas are described. There are great variations, but permanent grass areas with bog, reedbeds and moor are characteristic of nesting area and feeding areas. In Western Jutland the Hen Harriers breed in a subcolonial structure together with Marsh Harrier and Montague`s Harrier, in Western Zeeland they breed solitary in areas with Marsh Harrier and from 1995 also Montague`s Harrier, the first breeding pair of this species in Zeeland for many years. The Hen Harriers were wintering in the breeding areas and started territorial behavior around April 15. Egg-laying took place mid May and the young were fledged around mid July, two weeks before Montague`s Harriers were fledged. In both Western Jutland and Western Zeeland the Hen Harriers slept together in families till October-November, when the young dispersed.

In addition to the breeding pairs territorial pairs and surplus birds 2 Year old were seen in the vicinity of the active nests. These birds were also seen taking part in activities like begging (females), mating and feeding of young(males).

Some competition between Marsh Harrier and Hen Harriers was seen, primarily when the Hen Harrier female and fledged young tried to steel the prey from the local Marsh Harriers. Female Hen Harriers and Montague´s Harriers were seen begging food from blue males of the other species and males of both species were seen hunting together. Competition between Harriers and Buzzard was investigated in Western Jutland. So far there seems to be a diminishing success among Buzzard pairs breeding near the subcolony , but data are insufficient yet.

The production of young is high, well above 2 young fledged per egg-laying pair. This indicates that the Hen Harrier population is producing a surplus of young which makes further expansion in Denmark possible. This may very well be happening already in Western Jutland but data are insufficient.

Forfatter:

Per Bomholt
Brennerpasset 100
DK-6000 Kolding

Bent Jakobsen
Thorsvej 13
DK-6840 Oksbøl

Benth Micho Møller
Lille Valmosevej 1
DK-4160 Herlufmagle

Publiceret første gang i ACCIPITER 1995

Re-publiceret af forfattere 2009